

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „ДОКТОР”

Автор на рецензирания дисертационен труд:

Цветомир Стоянчев Тодоров – докторант на самостоятелна подготовка, Юридически факултет на СУ „Св. Климент Охридски”, катедра „Конституционноправни науки“

Област на висше образование: Социални, стопански и правни науки, Професионално направление „Право” 3.6, научна специалност- Конституционно право

Тема на дисертационния труд:

„КОНСТИТУЦИОННОПРАВНИ ПРОБЛЕМИ НА ЕВТАНАЗИЯТА“

Научен ръководител:

Проф. д-р Пламен Киров

Рецензент и председател на научното жури:

проф. д-р Мариана Карагъзова - Финкова,

1. Основания за изготвяне на рецензията.

Със заповед № РД 38-393 от 22.06.2017 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски” съм определена за член на научното жури на дисертационния труд на Цветомир Стоянчев Тодоров на тема „Конституционноправни проблеми на евтаназията”. На първото заседание на научното жури съм избрана за председател на научното жури и съм определена да изготвя рецензия.

Със Заповед № РД 20 –243 от 27.01.2017 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски” Цветомир Тодоров е зачислен за докторант на самостоятелна подготовка в катедра Конституционноправни науки на

Юридическия факултет при СУ „Св. Климент Охридски“ по професионално направление 3.6-Право (Конституционно право).

Със заповед № РД 20-881 от 22.06.2017 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ Цветомир Тодоров е отчислен с право на защита предсрочно поради завършен дисертационен труд, считано от 05.06.2017 г.

Цветомир Тодоров завършва Юридическия факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“ през 1998г. – специалност право (магистър). След това специализира в Хагската Академия по Международно право (1998г.), Институт Асер, Хага (1999г.) и Университет Джорджтаун, Вашингтон (2000г.), а през 2001г. получава и следдипломна магистърска степен (LL.M) от Ню Йоркския Университет. Кариерата на дисертанта е безспорно доказателство за утвърден специалист от практиката с доказани постижения: адвокат както в България (САК), така и в Ню Йорк, преподавател, който е заемал и множество ръководни длъжности като генерален директор, прокурист, управител, председател на съвет на директорите, председател на одитен комитет и др.

2. Основна характеристика на дисертационния труд – актуалност на темата; структура, методология.

Съвременният дебат за евтаназията има място в един непрекъснато променящ се контекст. Модерните медицински технологии водят до засилено развитие и все по-голяма разполагаемост от произвежданите средства за удължаване на живота. Едновременно, има съществено повишаване в средната възраст на популацията навсякъде и упадък на въздействието на вярата в развитите общества. В дебата се подкрепя както виждането за правото на всеки индивид на „достойна смърт“, в избран от него момент, така и противоположната позиция на тези, които са твърдо убедени в свещения характер на човешкия живот. В допълнение към това се изразяват опасения, че всяка форма на санкционирано от държавата „убийство“ би могла да постави най-уязвимите групи в обществото в един реален риск. Евтаназията повдига фундаментални въпроси на философията – какво представлява живота и има ли негови форми, които са в такава степен непоносими, че да лишат от смисъл живота. Всичко това определя съвременната поява на такъв вид изследване, чиято актуалност е извън съмнение.

Предмет на настоящия дисертационен труд е евтаназията в контекста на основните права на гражданите. Евтаназията е комплексен проблем с интердисциплинарен характер, попадащ както в полето на правото, медицината и философията, така и на религията и етиката. Без претенции за изчерпателност, дисертационният труд несъмнено надгражда над съображенията по този толкова чувствителен проблем чрез анализ на националния правен контекст, относно активната и пасивна форма на евтаназия, и други близки но нетъждествени институти, и на релевантната правна уредба в международните актове, както и законодателството на държави от целия свят, чрез сравняване с националното законодателство. Процесът на глобализация, утвърждаването на нов тип индивидуалност, търсенето на нова тип идентификация, способстват все повече за утвърждаване на нови права като еднополови бракове, промяна на пола, и евтаназията. Експанзията на правата също протича в глобален мащаб, макар в Европа да е по-трудно (поне до неотдавна) да се открие еквивалент на „революцията на правата“, която има своите корени в американската политическа система. Не е изненадващо, че през последните десетилетия неизлицимо болните, искащи да намерят изход от болките и страданията, все по-често се обръщат към съдилищата, за отстояването на своите права и съдилищата с конституционни функции, се утвърждават като основен гарант на основните човешки права.

Авторът задълбочено анализира множество примери по държави, сред които си струва да бъдат отбелязани в Европа Люксембург с отнемането на правото на вето върху законите на великия херцог, Италия с конституционния спор между Касационния съд и парламента относно разделението на властите и Англия със задължаването на главния прокурор да публикува политиката си по повдигане на обвинения в случаите на подпомагане на самоубийства, в Австралия с конституционните ограничения на правомощията на териториите без статут на щат, в Америка със съдебните решения от Колумбия (Конституционен Съд) и Канада (Върховен Съд), обявяващи разпоредби от наказателните кодекси за противоконституционни и в Азия Индия с очакваното решение на Върховния съд в конституционен състав. Внимание заслужават и референдумите с конституционно значение относно евтаназията в някои щати на САЩ и в Швейцария. Също така в България при обсъждането на Законопроекта за евтаназията точно е отбелязано, че приемането на закон би било преждевременно без задълбочен обществен

дебат по темата и преди обществените отношения да са се развили по начин, предполагащ легализиране на института.

Представеният за обсъждане труд е първото самостоятелно монографично изследване в българската правна литература, посветено на евтаназията. Нещо повече може да се каже без преувеличение, че не са много на брой монографичните трудове в света, които са специално посветени на цялостно интердисциплинарно изследване на евтаназията, поставяйки в центъра на вниманието конституционноправните проблеми. Най – често тази проблематика е аспект в научните разработки по медицинска деонтология и самостоятелните конституционноправни съчинения по темата са изключение.

Структурата на дисертацията е добре изградена цялостна логическа конструкция – авторът е разделил дисертацията на въведение, пет глави и заключение. Изложението следва логиката на структурата. Изследваните проблеми, както и подборът на юриспруденцията на визираните от дисертанта съдилища с конституционни функции, са релевантни за темата. Изясняването на кръга от проблеми в изследването е основано върху анализа на огромен фактически и правен материал и представлява резултат от продължителни натрупвания и усилия (това се потвърждава и от изследователския опит на дисертанта) и покрива широк спектър от проблематика на съвременната конституционна теория.

След обстойното въведение, изследването е организирано в пет глави и заключение, както и множество подраздели, и е в обем от 243 страници. Приложена е подробна библиографска справка (всички заглавия са цитирани под линия в над 500 бележки) на използваните научни изследвания на български, английски и руски език, както и обширно позоваване на реферираните съдебни решения, което свидетелства за задълбочените интереси на автора в теорията и практиката. Научният апарат е богат и убедителен – направени са аргументирани уточнения относно основните работни понятия; цитирани са ключови решения на конституционни съдилища от цял свят, включително и е анализирана най-новата практика на Конституционния съд на Република България; цитиранията са основателни.

Методологията на изследването заслужава положителна оценка и показва умело владение и вещина при боравенето наред с класическите методи на правните изследвания – логическия и правно-догматичния

метод, и много добро използване на методиката на синтетичния анализ. Сравнителноправният подход и историческото начало са вплетени в разкриването логиката на еволюцията на доктрината за основните конституционни права като дисертантът прави и смело научно предположение за зараждането на нова генерация права: като правото на достойна смърт (евтаназия), правото на еднopolови бракове, правото на промяна на пола и др. (наречени условно от автора индивидуалистични права, за да ги отграничи от личните и индивидуалните права).

3. По съдържанието на дисертационния труд

Избраната тема на представения дисертационен труд е мащабна и изключително важна, защото включва темата за живота и смъртта като право. Това определя и широкия кръг проблеми включени в нея и интердисциплинарния подход на автора. Макар и в дисертацията да могат да се обособят четири главни линии на изследването (всяка от които може да се разглежда като тема на самостоятелно изследване) – развитие на идеята за евтаназията като културен, религиозен, философски и правен феномен, модели на конституционноправна уредба на евтаназията, ролята на съдилищата с конституционни функции като гарант за основните права и в частност за признаването на право на достойна смърт, правото на живот и производното право на достойна смърт като основи човешки права, авторът е успял да намери обединяващия момент – конституционноправни гаранции за правата - и така да ограничи онзи сегмент на знанието, в който да развие тезите си най-успешно.

Глава първа има за предмет коректното дефиниране на проблема и разкриване на неговата същност в исторически план от античността до *днес нашето съвремие*. Авторът проследява дългия и сложен път на развитието на идеята за евтаназията, като анализира генезиса на термина „евтаназия“ и предлага дефиниция, основана на характеристиките на евтаназията. Умело са разгледани и двете основни класификации на евтаназията. В този смисъл тази глава се явява като подготвителна за изследването на евтаназията (стр. 13-28). развитието на идеята за евтаназията както в България, така и по света (стр. 28-44) е аналитично представено.

Позицията на автора, че действителната воля на неизлечимо болния (терминално болния , чиято смърт в кратък срок е неизбежна) има основно

значение при извеждането на понятието за евтаназията, заслужава да бъде оценена положително. Това което историята показва е, че най-лесно уязвима е свободата *на волята* на личността, а оттук – свободното формиране и изразяване на волята, и тя е, която се нуждае от защита. Специално внимание е отделено от автора именно на обосновка на доброволността на евтаназията и използването ѝ само в интерес на самата личност, а не и в чужд интерес, защото тогава се превръща в принудително отнемане на човешки живот, което може да бъде приравнено на убийство. Сериозен научен интерес в тази част от дисертационния труд предизвиква разграничаването на евтаназията на доброволна, квази-доброволна и недоброволна в зависимост от това дали умъртвеното лице е дало правно валидно съгласие за нейното извършване. До сега в българската научна литература в материята евтаназията се разглежда основно като доброволна и принудителна. В тази връзка критичният анализ на автора заедно с предложената аргументирано дефиниция представляват научна новост и са от значение за законодателната практика.

Глава втора е посветена на аргументите „за“ и „против“ легализирането на евтаназията. Дисертантът представя през призмата на задълбочен критичен интердисциплинарен анализ различните аспекти на допускането на евтаназията: философски, религиозни, медицински, етични и юридически. Основно вниманието е насочено към конституционноправното измерение на проблема с акцент върху намирането на справедлив баланс между интересите на индивида от една страна и обществото и държавата от друга. Обоснован е изводът, че, за да е конституционносъобразна, забраната на евтаназията като законодателно решение трябва да осигурява справедлив баланс между интересите на отделната личност и тези на обществото като цяло, като обществените интереси са систематизирани и обобщени в девет основни вида интерес (стр. 72-81). Това е изходна позиция на дисертанта при аналитичната преценка на нормите от националното право, забраняващи евтаназията, развити в глава четвърта (стр.179-189). Тезата на автора следва да бъде оценена като един от научни приноси в рецензирания труд. Стъпвайки на този извод авторът на дисертационния труд подлага на критичен анализ абсолютната забрана на евтаназията в България и заключава, че при условията на хуманизъм, демократизъм и свобода на личността в гражданското общество щом човек може да се „разпореди“ с правото си на

живот в чужд интерес (в интерес на обществото), то с още по-голяма сила той може да направи това в свой собствен интерес.

Третата глава е посветена на сравнителноправен анализ на евтаназията по континенти (Европа, Северна Америка, Южна Америка, Австралия и Азия). Представени са подробно водещите правни системи в света (стр.88-149), като най-общо дисертантът групира държавите в две основни категории – такива, уреждащи по определен начин евтаназията и/или подпомагането на самоубийства (либерален конституционен модел), и такива, придържащи се към традиционните ценности, и съответно - забраняващи евтаназията и подпомагането на самоубийства (консервативен конституционен модел). *Много точно Авторът Докторантът* поставя в центъра на изследването правната уредба на евтаназията в Европа, като я сравнява с конституционните достижения в Северна Америка (Канада и САЩ), и *вярно* прецизно посочва особеностите в конституционните модели на държавите от Южна Америка и Азия. Интерес, от конституционноправна гледна точка, представлява анализът посветен на Австралия. Като принос на дисертанта следва да се отчете добре обоснованата обобщена систематизация на характерни особености по държави и правни системи, съчетана със задълбочен конституционен анализ, който се опира на богата релевантна юриспруденция.

Глава четвърта представлява задълбочен анализ на конституционносъобразността на правната уредба на евтаназията в България. Подробно са изследвани правните норми, регулиращи евтаназията, като отделно критично е представена уредбата на активната евтаназия, на пасивната евтаназия и на подпомагането на самоубийство (стр.150-160). В тази част изложението показва *разкрива* задълбочени теоретични познания на автора не само в областта на конституционното, но и на административното и наказателното право. Като съществен принос на автора следва да бъде отчетена тезата му, че забраната на евтаназията по чл. 97 от Закона за здравето обхваща само активната евтаназия (но не и пасивната), въпреки че разпоредбата на закона не прави такова разграничение. *Като принос трябва да бъдат отбелязани* Приносен характер имат и предложенията de lege ferenda за оптимизиране на съществуващото законодателство. Подкрепя заслужава застъпената от дисертанта теза, че не следва да се избързва с приемането на законодателство за евтаназията, а внимателно следва да се обмислят

опциите, като се почерпи от опита на другите държави, без обаче механично да се привнасят чужди законодателни решения.

Авторът не се ограничава само до критично представяне на съществуващата национална правна уредба, а предлага сериозен анализ на съобразността на забраните за извършване на евтаназия с Европейската конвенция за правата на човека и действащата Конституция (стр.161-189). Като принос следва да бъде отчетена представената обобщена систематизация на практиката на Европейския съд по правата на човека по темата. Анализирани са решенията по всички значими в материята дела (т.н. делото *Sanles Sanles v. Spain*., делото *Pretty v. the United Kingdom*, делото *Haas v. Switzerland* и др.)).

По въпроса за конституционносъобразността на нормите от вътрешното право, забраняващи евтаназията, дисертационният труд съдържа критичен анализ с фокус - правото на живот по член 28 от Конституцията. Подкрепа заслужава направеният от дисертанта извод, че норми от вътрешното право, които противоречат на принципите на правовата държава, или при които не съществува справедлив баланс между интересите на индивида от една страна и на държавата и обществото от друга страна и въвеждат непропорционални ограничения на правата на индивида, могат да бъдат обявени за противоконституционни. Аргументирано е изложена тезата на докторанта, че държавата и обществото нямат легитимен интерес от налагането на абсолютна забрана на евтаназията. Обоснован е изводът, че в случаи, когато не се застрашават интересите на трети лица, на държавата или на обществото по съществен начин, е необяснима намесата на държавата в правната сфера на лицата с такава абсолютна забрана, и ограничаването на правата на личността в този смисъл би било непропорционално и произволно. Специално внимание заслужават и направените, съответни на извода, предложения *de lege ferenda*.

Глава пета представя правото на живот като основно конституционно право и обосновава произтичащото от него производно право на достойна смърт (стр.190-206). Като оригинален научен принос следва да бъде оценено направеното от дисертанта теоретично предположение, че е започнало формирането на четвърта генерация права, които условно са наречени „индивидуалистични права“, за да бъдат разграничени от личните и индивидуалните права. Положителна оценка заслужава и

становището на автора, че преди предприемане на законодателна инициатива трябва се анализира внимателно и въздействието на такова решение върху обществото и дали евентуалното легализиране на евтаназията под една или друга форма би довело до сериозни негативни последици за самото общество. Аргументирано е защитена тезата, че докато такова решение не бъде взето по легитимен начин, всяко общество и държава имат легитимен интерес да защитават правото на живот като дори във връзка с това да ограничават правото на индивида да се „разпорежда“ свободно с него.

Принос представлява и тезата на автора, че българската Конституция защитава правото на достойна смърт – като вторично производно право (стр.206-214). Дисертантът представя убедителни аргументи за наличието на право на достойна смърт, изведени от правото на личен живот, от достойнството на личността, от личната свобода, от свободата на съвестта, свободата на мисълта, от забраната за подлагане на мъчение, на жестоко, безчовечно или унижаващо отношение и др., като същевременно обаче защитава изводът, че тези аргументи са второстепенни, а основното конституционно право е правото на живот и правото на достойна смърт следва да се формулира и обособи като съдържащо се именно в правото на живот. Като положителен момент трябва да бъде оценен и направения в дисертационния труд анализ на негативните и позитивните задължения на държавата във връзка с производното право на достойна смърт. Дисертационният труд завършва с убедителна обосновка на конституционната закрила на правото на достойна смърт и свързаните с това негативни и позитивни задължения на Държавата.

4. Бележки по рецензирания дисертационен труд.

Дисертационният труд не е освободен от някои недостатъци. Считам, че изложението щеше само да спечели от един по-обхванат анализ на правото на ЕС и взаимодействието му с националните конституционни норми в материята, предмет на рецензираното изследване. По-конкретно внимание следва да се отдели на конституционните термини – „медицинска помощ“ и „медицинско обслужване“ (чл.52, ал.1 от Конституцията) като се отчита тенденцията на либерализирането на доктрината за свободата на предоставяне на услуги в ЕС.

Категорично считам, че тези и други недостатъци не са по характер такива да омаловажат достойнствата на дисертационния труд на Цветомир

Тодоров, който съответства на всички законови изисквания за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“. Дисертационният труд има значима научна стойност и съдържа научни и научноприложни резултати с оригинален принос в науката.

Дисертационният труд е представен във вид и обем, определени от катедрата по Конституционноправни науки при ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“. В него са включени всички изискуеми елементи, включително и резюме на получените резултати с декларация за оригиналност и богата библиография.

В заключение:

Рецензията на дисертационен труд на тема „Конституционноправни проблеми на евтаназията“ представлява панорамно интердисциплинарно изследване на проблемите на евтаназията през призмата на конституционноправните механизми за защита на основните човешки права като той се отграничава от други близки такива. Представеното изследване за пръв път в българската правна литература поднася цялостен анализ на важен за българската конституционна теория и практика проблем – евтаназията като производно право и неговата конституционна защита. Специално внимание е отделено на проблемите на евтаназията по континенти и държави и са представени всички правни системи със заслужаващи внимание специфики. Анализирани са релевантната практика на Европейския съд по правата на човека в тази област.

Предметът на дисертационния труд е актуален. Изследването съдържа редица приноси за конституционната теория и практика. Трудът се отличава с богат научен апарат и много добър юридически език.

Авторефератът коректно отразява постигнатите резултати в дисертационния труд и е своеобразен синтез на основните положения в него.

Като цяло представеното изследване показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания в материята на механизмите за защита на основните права и способност за самостоятелни научни изследвания.

На основание посоченото изразявам моето дълбоко убеждение, че на Цветомир Тодоров, за разработената от него дисертация и доказани

качества на изследовател, следва да бъде присъдена образователна и научна степен „Доктор” в какъвто смисъл е и предложението ми до членовете на настоящото научно жури.

29 юли 2017 г.

Проф. д-р Мариана Карагъзова-Финкова